

ERDEBİLİ, Alâeddin

(علاء الدين أردبیلی)

Ebü'l-Hasen Alâüddîn Hâce
Alî b. Sadreddîn Mûsâ Erdebîlî
(ö. 832/1429)

Safeviyye tarikatı şeyhlerinden.

Erdebil'de doğdu. Safeviyye tarikatının kurucusu Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin torunu ve Şeyh Sadreddîn-i Erdebîlî'nin oğludur. Doğum tarihi ve hayatının ilk yılları hakkında bilgi yoktur. Kaynaklardan sadece Uleymî onun vefat ettiğinde altmış yaşlarında olduğunu söyler ki bu takdirde 772 (1371) yılından sonra doğmuş olmalıdır. Osmanlı padişahlarının her yıl kendilerine "çerağ akçesi" adı verilen değerli hediyeler gönderdikleri, son derece itibarlı ve mânevî nüfuza sahip bir sūfî ailesine mensup olduğu dikkate alınarak iyi bir eğitim gördüğü söylenebilir.

Daha çok Hâce Ali unvanıyla tanınan Alâeddin Erdebîlî babasının vefatından sonra (794/1392) tarikat merkezi Erdebil Tekkesi'nde irşad makamına oturdu. *Silsiletü'n-nesebi's-Şafeviyye* ve *Ravzatü's-şafâ-yı Nâsirî* gibi İran kaynaklarında, Timur'un Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayezid'i yendikten sonra dönüşünde (1402) ziyaret ettiği Erdebîlî'den çok etkilendiği, bu sebeple Erdebil'i köyleriyle birlikte vakıf olarak tarikata bağışladığı rivayet edilir. Timur bu ziyaret sırasında Hâce Ali'den kendisine başka ne gibi hizmette bulunabileceğini sormuş, şeyh de hiçbir şeye ihtiyacı olmadığını, bütün ihtiyaçlarının halk tarafından karşılandığını söyleyerek Anadolu'dan getirdiği Türk esirlerin serbest bırakılmasını istemiştir. Timur'un emriyle hemen serbest bırakılan bu esirler de (rivayete göre 30.000 kişi) şükran borcu olarak Safeviyye tarikatına girmişlerdir. Bunların birçoğu daha sonra Anadolu'ya dönerken kalanlar için Erdebil'de bir mahalle kurulmuştur. Erdebîlî bu olaydan sonra Anadolu'da Teke, Hamîd ve Karamanoğulları gibi güney beyliklerinde birçok müride sahip olmuştur. Aynı kaynaklara göre Safeviyye tarikatının Anadolu'daki ilk mensupları yurtlarına dönen bu esirlerle onların nesileridir. Bu görüşü tekrar eden Walther Hinz gibi bazı çağdaş araştırmacılar da aslında Sünnî olan Safeviyye tarikatının Erdebîlî zamanında Şiileştiğini ve onun Anadolu'ya dönen bu eski esirleri Şîi-Safevî propagandası yapmakla görevlendirdiğini ileri sürmüşlerdir.

Hâce Ali'nin Timur'a ricada bulunarak Anadolu'dan getirdiği esirlerin serbest bırakılmasını sağladığına dair Timurlular devri kaynaklarında bir kayıt bulunmadığına dikkat çeken Faruk Sümer, Timur'un Türkistan'a Orta Anadolu'daki kalabalık ve Türkmenleşmiş Kara Tatarlar'ın büyük bir kısmını zorla göç ettirdiğini belirterek yukarıda anlatılan hadisenin gerçekte hiçbir ilgisi olmadığını söyler. Timur'un halefi ve koyu bir Sünnî olan Şâhruh Mirza'nın Karakoyunlu Hükümdarı Kara Yûsuf'a karşı düzenlediği sefer sırasında 1412 yılı başlarında Karabağ'da kışladıktan sonra harekete geçerken Erdebil'de Hâce Ali'yi ziyaret ettiği ve kendisiyle dinî sohbetlerde bulunduğunu, ayrıca Hâce Ali'nin torunu Şeyh Cüneyd-i Safevî'nin II. Murad zamanında Anadolu'ya geldiğinde Şîi olup olmadığını kesin olarak bilinmediği ve muhtemelen Anadolu'ya geldikten sonra Şiiliği kabul ettiği dikkate alınacak olursa Safeviyye tarikatının Erdebîlî zamanında açıkça Şîi bir mahiyet aldığı şeklindeki görüşün doğru olmadığı anlaşılır. Hâce Ali'nin Kudüs'teki halifesi, İbn Sâiğ diye tanınan Şemseddin Muhammed b. Ahmed'in meşhur bir Hanefî fakihî olması da bu görüşün yanlış olduğunu göstermektedir. Gibb'in esirlerin serbest bırakılması olayının Timur ile Sadreddîn-i Erdebîlî arasında cereyan ettiğini söylemesi de yanlıştır.

Hâce Ali, 830 (1427) yılında hacca gitmek üzere büyük bir toplulukla Erdebil'den hareket ederek önce Suriye'ye gitti. Hacdən sonra bir süre Mekke'de kaldı ve Erdebil'e dönerken Kudüs'te vefat ederek (Cemâziyelevvel 832/Şubat 1429) Mescid-i Aksâ'nın yanında bulunan Bâbürrahme Kabristanı'na defnedildi. *Silsiletü'n-nesebi's-Şafeviyye*'de yer alan (s. 50-62) şiirlerinden onun aynı zamanda iyi bir şair olduğu anlaşılmaktadır.

Anadolu'da doğup yetişen bir sūfînin kurduğu ilk Türk tarikatı olan Bayramiyye'nin piri Hacı Bayrâm-ı Velî'nin mürşidi Somuncu Baba (Hamîdüddin Aksarâyî) Erdebîlî'nin halifesidir. Sarı Abdullah Efendi, Erdebîlî'nin Somuncu Baba'ya hilâfet verip Anadolu'ya gönderirken yanındakiler, "Diyâr-ı Acem'de emanet olarak bulunan esrâr-ı ilâhiyye onunla diyâr-ı Rûm'a intikal etti" dediğini rivayet eder (*Semerâtü'l-fuâd*, s. 230). Bayramiyye ve Celvetiyye tarikatı silsileleri Hacı Bayrâm-ı Velî, Somuncu Baba, Erdebîlî vasıtasıyla Safeviyye silsilesine ulaşır. Bu bakımdan onun Türk tasavvuf

tarihinde önemli bir yeri vardır. Somuncu Baba'nın 815 (1412) yılında öldüğü kabul edilerek ve Erdebîlî'nin de 832 (1429) tarihinde vefat ettiğinden hareketle Somuncu Baba'nın ondan değil babası Sadreddîn-i Erdebîlî'den hilâfet aldığı da öne sürülmüştür. Ancak Somuncu Baba'nın kesin olmayan yukarıdaki ölüm tarihi doğru kabul edilse bile Erdebîlî'den hilâfet alması mümkündür. Bununla birlikte Sarı Abdullah Efendi'nin, Erdebîlî'nin Somuncu Baba'yı Anadolu'ya gönderdikten kısa bir süre sonra vefat ettiğini ve onun Yıldırım Bayezid zamanında Bursa'ya geldiğini söylemesi (a.g.e., s. 231) bu konu üzerinde kesin görüş belirtmeyi güçleştirmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü'l-Yümn el-Uleymî, *el-Ünsü'l-celîl bi-târîhi'l-Kuds ve'l-Halîl*, Amman 1973, II, 169, 236; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 683; Hândmîr, *Habîbü's-siyer*, IV, 423-424; Taşkoprîzâde, *eş-Şekâ'îk*, s. 53; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tavârih*, I, 280; İskender Bey Münşî, *Târîh*, I, 15-16; Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fuâd*, İstanbul 1288, s. 228-231; Müneccimbaşı, *Sahâfü'l-ahbâr*, III, 179-180; İsmâil Hakkı Bursevî, *Silsile-i Celvetiyye*, İstanbul 1291, s. 68; Harîrizâde, *Tibyân*, II, vr. 222^a.225^b; Hidâyet, *Ravzatü's-şafâ*, VIII, 9; Hüseyin b. Abdüzzâhid, *Silsiletü'n-nesebi's-Şafeviyye*, Berlin 1343/1924, s. 48; *Târîh-i Şâh İsmâ'îl* (nşr. ve İng. trc. E. Denison Ross), *JRAS* (1896), s. 250; Gibb, *HOP*, II, 277-288; Ma'sûm Ali Şah, *Çara'îk*, III, 77; W. Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd* (trc. Tefvîk Bıyıklıoğlu), Ankara 1948, s. 7-9, 14-15; Nasrullah-ı Felsefî, *Zindegân-ı Şâh 'Abbâs-ı Evvel*, Tahran 1334-41/1955-62, I, 166; Herbert Hors, *Timür und Högâ 'Ali, Ein Beitrag zur Geschichte der Şafawiden*, Mainz 1958; Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1967, s. 6-7, 10; Michel M. Mazzaovi, *The Origins of the Şafawids*, Wiesbaden 1972, s. 43, 54-55; H. Sohrawide, "Der Sieg der Şafawiden in Persien und seine ruckwirkunden", *Isl*, XLI (1965), s. 125-131.

NİHAT AZAMAT

ERDEBİLİ, Safiyyüddin

(bk. SAFİYYÜDDİN-i ERDEBİLİ).

ERDEBİLİ, Yûsuf b. İbrâhîm

(يوسف بن إبراهيم الأردبیلی)

Cemâlüddîn (İzzüddîn) Yûsuf
b. İbrâhîm el-Erdebîlî
(ö. 779/1377 [?])

Şâfiî fakihî.

Azerbaycan'ın ileri gelen âlimlerinden olup hayatı hakkında bilgi yoktur. Vefat tarihi kaynaklarda 776 (1374) ve 799 (1397) olarak da geçmektedir.